

De vlinderboeken van Sepp

De naam van het beestje

“... zegge ik vooraf: dat ik hem het Kroon-Vogeltje noeme, ter Oorzake van het haarig Gedeelte, of Tooisel, waarmede hy boven 't Hoofd verçierd is; doch zo lemand een gepasteren Naam aan dezen Vlinder wist te geven, ben ik het zeer wel te vreden, want dit doet ter Zaake niets”.

Dit schrijft Christiaan Sepp rond 1765 in deel I. In de tijdsperiode dat de vlinderboeken van Sepp zijn gemaakt, de achttiende en negentiende eeuw, komt de wetenschappelijke studie van vlinders op gang. Het is de tijd van classificeren: beschrijven en namen geven. Door het opkweken van rupsen krijgt men zekerheid dat bepaalde kleurverschillen tussen imago's variëteiten van één soort zijn, of dat ze juist bij afzonderlijke soorten horen.

Bijna zeshonderd soorten

De vlinderboeken van Sepp zijn een kolossaal werk, waar onvoorstelbaar veel uren in zijn gestoken om de diertjes te zoeken, op te kweken, te beschrijven en na te tekenen. In totaal zijn er in de hele serie bijna zeshonderd soorten dag-, nacht- en microvlinders als rups, pop en vlinder en vaak ook het ei ervan, beschreven.

Het eerste deel is grotendeels door Christiaan Sepp (1710-1775) geschreven en van prenten voorzien.

Het Bruine Zand Oogje, getekend door Christiaan Sepp.

Vier generaties van de familie Sepp hebben gewerkt aan een serie boeken over de Nederlandse vlinders met als verkorte titel: De Wonderen Gods in de minst-geachte Schepselen (2). Dit is het derde artikel in een serie over het werk van deze familie.

Tekst:
Mirjam
Lambermon &
Kees Beart

Bij het zoeken naar rupsen krijgt hij soms hulp van andere vlinderliefhebbers die hem materiaal toesturen. Zijn zoon Jan Christiaan (1739-1811) levert voor het eerste deel enkele bijdragen en gaat op dezelfde manier als zijn vader verder met de delen II en III. In de loop van deel IV neemt diens zoon Jan (1778-1853) het stokje over. Hij wordt geholpen door enkele mannen die minstens zo fanatiek en nauwkeurig met de vlinderstudie bezig zijn als hijzelf. Jan Sepp geeft ze de ruimte om als auteur kant-en-klare beschrijvingen van de verschillende stadia met prent in te sturen. Zo wordt het werk gedragen door verschillende auteurs, van wie Q.M.R. Ver Huell de meest productieve is. Ook (onder anderen) S.C. Snellen van Vollenhoven, H.W. de Graaf en A.J. van Eyndhoven leveren bijdragen. Dat is maar goed ook, want Cornelis Sepp (1810-1868), de vierde generatie, is kennelijk minder geïnteresseerd in de vlinderstudie. Jan Sepp, zijn vader, overlijdt aan het einde van deel VII. Cornelis neemt de uitgeverij over en vraagt Snellen van Vollenhoven om de redactie van deel VIII op zich te nemen.

Snellen van Vollenhoven, die als conservator van het natuurhistorisch museum in Leiden werkt, wil het werk naar een hoger niveau tillen en voert enkele veranderingen in de opzet door. In 1860 verschijnt in deze nieuwe opzet het eerste deel van de tweede serie. Na het overlijden van Cornelis Sepp in 1868 houdt de uitgeverij Sepp op te bestaan. Bij uitgeverij Martinus Nijhof verschijnen onder redactie van Snellen van Vollenhoven, en met bijdragen van hemzelf en enkele anderen, nog drie delen in deze tweede serie. De beschrijvingen en tekeningen in deze tweede serie zijn meer gedetailleerd, wat mooie prenten, maar voor de lezer van nu echter saai leeskost oplevert.

Na het overlijden van Snellen van Vollenhoven in 1880 komt het werk een poos stil te liggen. Tussen 1905 en 1927 begint A. Brants aan een derde serie, maar dit schip strandt, waarschijnlijk omdat het te kostbaar is.

NACHT-VLINDERS van 't Tweede Gezin der EERSTE BENDE.

P. V.

Tab. XXXIX.

Fig. 5.

Fig. 6.

Fig. 2.

Fig. 2.

Fig. 4.

Fig. 3.

De naam van het beestje

Onder Europese entomologen is er in de achttiende en negentiende eeuw veel discussie over de taxonomie en naamgeving van vlinders. Soms heeft een vlinder twee of drie verschillende wetenschappelijke namen, afhankelijk van het boek waarin de soort is beschreven. De auteurs van de vlinderboeken van Sepp geven alle vlinders een Nederlandse naam als die er nog niet is. Niet omdat ze hier eer in stellen, zoals ook uit het citaat over het kroonvogeltje blijkt, maar enkel om verdere spraakverwarring te voorkomen. Veel Nederlandse vlindernamen zijn vertalingen van de (toenmalige) wetenschappelijke naam, of van de Duitse of Franse naam. Zo is de draak een vertaling van het Franse 'le dragon', "afgeleid van de dreigende en vreemde houding, die de Rups aanneemt, wanneer zij verstoord wordt, krommende zich dan van voren en van achteren in de hoogte".

Papegaaaitje is een vertaling van de toenmalige wetenschappelijke naam *Geometra psittacata*, "dat als papegaaigelijkende zoude kunnen overgezet worden. De schoone groene met bruin geschakeerde kleuren waarmede het Insect pronkt, die aan de vederen van dien vogel doen denken, hebben het dien naam gegeven."

Bij het bedenken van een naam wordt meestal verwezen naar de waardplant voor de rups, of naar een opvallend kenmerk in de kleur of tekening van imago of rups. De brummelspanner (toen: Brummel Meter) is genoemd naar de waardplant braam, die toen brummel werd genoemd. De rups van de veelvraat heet zo, niet omdat hij véél eet, maar omdat hij veel verschillende soorten bladeren eet. De tekening op de vleugels van de kajatehoutspanner (toen: Kajatehout-Vlinder) doet denken aan teakhout, toen kajatehout geheten. En het witte stipje in de zwarte ogen van de zandoogjes lijkt op een zandkorreltje, vandaar de namen van het oranje, bruine en bont zandoogje.

Met wat fantasie

Het bedenken van namen doet soms een behoorlijk beroep op de fantasie. Als die uitgeput raakt, is er gelukkig de hulp van anderen. Zo schrijft Christiaan Sepp: "De opgemelde Vlinder dan, myns weetens, nog geen Naam hebbende, en daarenboven van geen byzonder Kenmerk voorzien zynde, dat 'er eenige Aanleiding toe konde geven, viel het zo gemakkelyk niet, om voor denzelven een' bekwaamen Naam te vinden. Noem hem den Hercules, zeide zeker Vriend en Liefhebber, zyne Reflexie nemende op de [...] Knods van Hercules, gelyk men die gemeenlyk afbeeld; ik nam Genoegen in dezen Raad, oordelende echter, dat het Diminutivum [verkleinwoord] van dien naam beter voor onze Vlinder zoude passen." Het moge duidelijk zijn dat men bij het herculesje de vorm van de rups in gedachte had. Voor de volgende soort is, vanwege een eigenaardigheid in het gedrag van de rups, weinig verbeelding no-

dig: "Dat door veele viervoetige Dieren en Visschen, de eene door de andere word opgevreeten, is genoeg bekend, maar dat eene Rups dit de andere doet, is zekerlyk zeer weinig bekend, het was ten minsten voor my iets nieuws dit te verneemen, en naderhand zelfs te zien [...] waarom ik dezelve Hijena noeme, te weeten: naar het verslindende viervoetige Dier, by deezen naam in Afrika bekend."

Jan Christiaan Sepp en zijn zoon Jan doen wat experimentjes met de rups. Eerst zetten ze een spanner rups erbij: "... en zich met den Kop op ligte, liet zy de andere, geen kwaad vermoedende Rups, ongehinderd naderen, tot dat deeze onder haar bereik was, en viel toen dezelve op het lyf, en in den nek haar vattende begon zy ogenblikkelyk aan het vreeten, en wel zo gulzig, dat zy zelfs niet ophield, offschoon wy haar uit de vles namen [...] de aangevallene Rups, sloeg wel met het achterende heen en weder, maar dit baate niets, zy was in korten tyd op een gedeelte van het vel na, opgevreeten". Ook een harige rups wordt – zij het niet met huid en haar – door de hyena-rups verslonden, zo blijkt uit het experiment.

Zo krijgt in de eerste zeven delen van de vlinderboeken elke nog 'naamloze' vlinder een Nederlandse naam. Vanaf deel VIII wordt alleen nog de wetenschappelijke naam gebruikt. In de delen I-VII zijn in totaal 308 soorten vlinders beschreven. Hiervan hebben 194 soorten hun Nederlandse naam gekregen van een van de auteurs van de vlinderboeken van Sepp. Van deze 194 vlindernamen zijn er nu nog 107 in gebruik. De vlinderboeken zijn bijna in vergetelheid geraakt, maar veel namen nog niet!

Sepp online

Het Teylers Museum heeft de delen I tot en met VII van de vlinderboeken van Sepp gescand, zodat deze online bekeken kunnen worden. De vlinderboeken van Sepp waarover het Teylers beschikt zijn heel mooi ingekleurd! De link: <https://tinyurl.com/yastw83t>
Ook te vinden via: www.teylersmuseum.nl. Klik linksboven op het Menu, doorklikken op Boeken. Typ in de invulbalk: Jan Christiaan Sepp.

De besproken vlindersoorten zijn daar als volgt te vinden:

- Kroonvogeltje: deel I, scan pag. 79
- Draak: deel V, scan pag. 120
- Papegaaaitje: deel VII, scan pag. 50
- Brummel Meter: deel VI, scan pag. 149
- Veelvraat-Rups: deel II, 4e stuk: pag. 27, scan pag. 47
- Kajatehout-Vlinder: deel II, 6e stuk: pag. 15, scan pag. 132
- Oranjekleurig Zand-Oogje: deel I, 1e stuk: pag. 21, scan pag. 26
- Herculesje: deel I, scan pag. 163
- Hijena: deel III, scan pag. 133